

OCENA ODDZIAŁYWANIA NA ŚRODOWISKO (EIA¹) DOTYCZĄCA PRZEDSIĘWZIĘĆ Z ZAKRESU GOSPODAROWANIA OBSZARAMI ROLNYMI

Stanisław Harasimowicz, Aneta Kostrubiec

Wydział Inżynierii Środowiska i Geodezji Akademii Rolniczej w Krakowie

Katedra Geodezyjnego Urządzania Terenów Wiejskich

Kraków, ul. Balicka 253a

Wstęp

Akces Polski do krajów zrzeszonych w strukturach Unii Europejskiej pociąga za sobą zmiany w aktach prawnych i przepisach regulujących poszczególne dziedziny gospodarki naszego kraju. Wynika to nie tylko ze wskazań projektów obejmujących wszystkie państwa członkowskie, jak np. system Natura 2000, w którym udział państw członkowskich jest obligatoryjny, ale przede wszystkim z istnienia norm unijnych, które wraz z akcesją zaczynają obowiązywać kraje wstępujące. Proces dostosowywania się do wymagań unijnych „dotknął” również problemy ochrony środowiska. Środowisko już od dawna było uważane przez obywateli krajów Unii Europejskiej za sprawę godną szczególnej troski i uwagi. Polityka Unii odzwierciedla ten fakt i wymaga potraktowania ochrony i monitorowania środowiska jako sprawy priorytetowej. W związku z powyższym w pierwszej kolejności zostały w naszym kraju wykonane zadania w zakresie nowelizacji i rozbudowy polskiego prawa ochrony środowiska w celu pełnej transpozycji wymagań prawa wspólnotowego. Na poziomie ustawowym zostały one praktycznie zakończone. Pozostaje jeszcze do zrealizowania bardzo poważne zadanie uzupełnienia uchwalonych ustaw dotyczących środowiska o niezbędne przepisy wykonawcze, których łączna liczba wynosi ok. 300. Samych obligatoryjnych przepisów wykonawczych do ustaw ekologicznych transponujących wymagania prawa wspólnotowego jest ok. 230, z czego aż ok. 50 to akty wykonawcze do ustawy Prawo ochrony środowiska. Równoległe z pracami polegającymi na przygotowaniu i wdrożeniu przepisów wykonawczych do ustaw już obowiązujących, konieczne jest, w przypadku niektórych ustaw już funkcjonujących, dokonanie przynajmniej częściowej ich nowelizacji [Program wykonawczy do II Polityki ekologicznej państwa na lata 2002–2010, 2002].

Raport o oddziaływaniu przedsięwzięcia na środowisko

Najważniejszym aktem prawnym, który kompleksowo reguluje wszystkie komponenty środowiska określając zasady ogólne i podstawowe definicje oraz porządkując przepisy prawne, jest ustawa z dn. 27 kwietnia 2001 roku — *Prawo ochrony środowiska* (Dz. U. z 2001 r. nr 62, poz. 627 ze zm.). Ustawa ta przyjęła istotne zmiany w systemie ocen oddziaływania na środowisko. Do końca 2000 roku za taką ocenę przyjmowano jedynie dokumentację oceny, co nie było zgodne z wymogami Unii Europejskiej. Nowe przepisy prawne mianem oceny wpływu na środowisko określają całe postępowanie w sprawie oceny oddziaływania na środowisko w odniesieniu do przyszłych działań inwestycyjnych i planistycznych. Dokumentacja owej oceny nazywa się raportem o oddziaływaniu przedsięwzięcia na środowisko.

¹ EIA (Environmental Impact Assessment) — skrót ten funkcjonuje w dyrektywach unijnych dotyczących środowiska

Zgodnie z art. 46 ustawy *Prawo ochrony środowiska* postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko wymagają te przedsięwzięcia, które mogą znacząco na nie oddziaływać. Istnieją dwie grupy takich przedsięwzięć: grupa I, dla której zawsze wymagany jest raport i grupa II, dla których raport może być wymagany. Przeprowadzenie postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko wymagane jest również dla zbadania skutków realizacji określonych projektów polityk, strategii, planów i programów (art. 40 ustawy PoS — tzw. oceny strategiczne).

Na podstawie art. 51 ust. 8 ustawy wydano rozporządzenie [Rozporządzenie z dnia 24 września 2002 r.] określające przedsięwzięcia, dla których sporządzenie raportu o oddziaływaniu na środowisko jest wymagane oraz te, dla których raport jest fakultatywny (może być wymagany). Rozporządzenie to podaje również kryteria związane z kwalifikowaniem przedsięwzięć do sporządzenia raportu. Dotyczy ono wszystkich przedsięwzięć mających wpływ na środowisko.

Rolnictwo jest jednym z kluczowych sektorów, które mają bezpośredni wpływ na środowisko. [Guidance on Environmental Impact Assessment 2000] Zgodnie z Rozporządzeniem z 24 września 2002 r., [Rozporządzenie... 2002] raport jest obligatoryjny w rolnictwie w przypadku chowu lub hodowli zwierząt w liczbie nie niższej niż 240 dużych jednostek przeliczeniowych inwentarza (DJP). Natomiast raport jest fakultatywny dla następujących przedsięwzięć:

- a) scalanie, wymiana lub podział gruntów rolnych lub leśnych, o powierzchni nie mniejszej niż 50 ha,
- b) zmiana lasu lub nieużytku na użytek rolny, o powierzchni nie mniejszej niż 1 ha,
- c) gospodarowanie wodą w rolnictwie, w tym melioracje, na obszarze nie mniejszym niż 20 ha, z wyłączeniem urządzeń stawów rybnych,
- d) zalesienia o powierzchni powyżej 20 ha lub wylesienia terenów o powierzchni nie mniejszej niż 1 ha, mające na celu zmianę sposobu użytkowania terenu,
- e) chów lub hodowla zwierząt, w liczbie nie niższej niż 50 dużych jednostek przeliczeniowych inwentarza (DJP),
- f) chów lub hodowla zwierząt obcych rodzimej faunie, w liczbie 4 matek lub nie mniej niż 20 sztuk, z wyjątkiem ryb lub skorupiaków,
- g) chów lub hodowla ryb w stawach typu karpiego, jeżeli produkcja przekracza 4 t ryb z 1 ha powierzchni użytkowej stawu, oraz chów lub hodowla ryb w stawach typu pstrągowego, jeżeli produkcja przekroczy 1 t ryb przy poborze 1 l wody na sekundę w miejscu ujęcia wody,
- h) pozyskiwanie gruntu z morza lub ze śródlądowych wód powierzchniowych.

Jak łatwo zauważyć, większość projektów związanych z rozwojem przestrzeni wiejskiej może wymagać sporządzania raportu o oddziaływaniu przedsięwzięcia na środowisko. Dotyczy to nie tylko szeroko zakreślonych planów i strategii rozwoju wsi, ale również typowych zabiegów urzędzeniowo-rolnych takich jak scalanie, wymiana czy podział gruntów rolnych lub leśnych. Wiadomo już, że dla projektów tego typu dofinansowywanych przez fundusze unijne sporządzenie raportu będzie obligatoryjne.

Etapy postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko

Postępowanie w sprawie oceny oddziaływania na środowisko można ująć w cztery etapy [Wiszniewska, Farr, Jendrośka 2002, Materiały seminaryjne 2004]:

1. Wszczęcie postępowania.
2. Kwalifikowanie przedsięwzięć do sporządzenia raportu.
3. Określenie zakresu raportu.
4. Przygotowanie decyzji.

Etap 1 — Wszczęcie postępowania

Postępowanie w sprawie oceny oddziaływania na środowisko rozpoczyna się w momencie złożenia wniosku o wydanie decyzji w sprawie planowanego przedsięwzięcia. W przypadku przedsięwzięć z grupy I (sporządzanie raportu zawsze wymagane) do wniosku należy dołączyć raport o oddziaływaniu tego przedsięwzięcia na środowisko. Przed złożeniem wniosku wnioskodawca może zwrócić się do organu wydającego daną decyzję z prośbą o określenie zakresu raportu na podstawie załączonych do prośby informacji o planowanym przedsięwzięciu (art. 49 ust. 3 ustawy POŚ). Dla przedsięwzięć z grupy II do wniosku dołącza się tylko informacje o danym przedsięwzięciu, które specyfikuje art. 49 ust. 3 ustawy POŚ.

Etap 2 — Kwalifikowanie przedsięwzięć do sporządzenia raportu

Etap ten w literaturze przedmiotu bywa określany z angielskiego jako *screening* i dotyczy tylko przedsięwzięć z grupy II. Organ właściwy do wydania wymaganej decyzji zasięga opinii organów odpowiednich do spraw ochrony środowiska i organów inspekcji sanitarnej, na podstawie której stwierdza obowiązek sporządzenia raportu o oddziaływaniu przedsięwzięcia na środowisko. Opinię tę wydaje się na podstawie informacji dostarczonych przez wnioskodawcę oraz wiadomości na temat lokalnych uwarunkowań środowiskowych i społecznych. Należy również uwzględnić kryteria odnoszące się do charakterystyki przedsięwzięcia, jego usytuowania oraz rodzaju i skali oddziaływania.

Głównymi uwarunkowaniami związanymi z kwalifikowaniem przedsięwzięcia mogącego znacząco oddziaływać na środowisko są (Rozporządzenia z 24 września 2002 r):

- rodzaj i charakterystyka przedsięwzięcia,
- usytuowanie przedsięwzięcia — ze zwróceniem uwagi na możliwe zagrożenie środowiska — zwłaszcza przy istniejącym użytkowaniu terenu, zdolność samooczyszczania się środowiska i odnawianie się zasobów naturalnych, walory przyrodnicze i krajobrazowe oraz uwarunkowania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego,
- rodzaj i skala możliwego oddziaływania rozważanego przedsięwzięcia w odniesieniu do uwarunkowań środowiskowych.

Etap 3 — Określenie zakresu raportu

Określenie zakresu raportu bywa też nazywane *scopingiem* (z ang. *scoping*). Na tym etapie organ właściwy do wydania decyzji po zasięgnięciu opinii organów odpowiednich do spraw ochrony środowiska i organów inspekcji sanitarnej podaje zakres raportu. Dla przedsięwzięć z grupy I zakres ten jest podany w odpowiedzi na zapytanie o zakres raportu, natomiast dla grupy II zakres zostaje określony w postanowieniu stwierdzającym o obowiązku sporządzenia raportu. Na postanowienie w sprawie obowiązku sporządzenia i zakresu raportu przysługuje stronom zażalenie.

Szczegółową zawartość raportu przedstawia Ustawa *Prawo ochrony środowiska*. Organ, określając zakres raportu, może jednak odstąpić od ustawowych wymagań, co do jego zawartości. W odniesieniu do przedsięwzięć z zakresu gospodarowania obszarami rolnymi, w raporcie, oprócz podstawowych informacji (opis planowanego przedsięwzięcia, źródła informacji stanowiące podstawę do sporządzenia raportu, nazwisko osoby lub osób sporządzających raport, streszczenie raportu w języku niespecjalistycznym) należałoby przedstawić:

- opis elementów przyrodniczych środowiska, objętych zakresem przewidywanego oddziaływania planowanego przedsięwzięcia,
- opis analizowanych wariantów i określenie ich przewidywanego oddziaływania na środowisko, w tym wariantu polegającego na niepodejmowaniu przedsięwzięcia oraz wariantu najkorzystniejszego dla środowiska, wraz z uzasadnieniem ich wyboru,
- uzasadnienie wybranego przez wnioskodawcę wariantu, ze wskazaniem jego oddziaływania na środowisko (w szczególności na ludzi, zwierzęta, rośliny, powierzchnię ziemi, z uwzględnieniem ruchów masowych ziemi, wodę, powietrze, klimat, dobra materialne,

dobra kultury, krajobraz, oraz wzajemne oddziaływanie między tymi elementami) oraz opis metod prognozowania stopnia tego oddziaływania,

- opis przewidywanych działań mających na celu zapobieganie, ograniczanie lub kompensację przyrodniczą negatywnych oddziaływań na środowisko, ujęcie zagadnień w formie graficznej,
- analizę możliwych konfliktów społecznych związanych z planowanym przedsięwzięciem.

Etap 4 — Przygotowanie decyzji

Organ właściwy do wydania decyzji przed jej podjęciem zapoznaje się z raportem o oddziaływaniu przedsięwzięcia na środowisko oraz dokonuje uzgodnień z organami właściwymi do spraw ochrony środowiska i organami inspekcji sanitarnej. Ponieważ zapewniona musi być możliwość udziału społeczeństwa w postępowaniu, w ramach którego sporządzany jest raport, organ właściwy do wydania decyzji zapoznaje się również z uwagami i wnioskami złożonymi przez przedstawicieli zainteresowanej społeczności. W przypadku, kiedy raport nie jest wykonywany, decyzję wydaje się na podstawie informacji dostarczonych wraz z wnioskiem oraz stanowiska organów uzgadniających.

Podsumowanie

Problematyka dokonywania ocen i sporządzania raportów wciąż jeszcze jest zagadnieniem nie do końca sprecyzowanym. Nadal podlega dyskusji zakres merytoryczny tego opracowania. W przypadku terenów, objętych uprawami rolnymi i położonych poza strefą zwartego osadnictwa, podlegających scaleniom i projektom zrównoważonego rozwoju wsi sprawą ciągle „otwartą” jest określenie wpływu tych przedsięwzięć na poszczególne elementy środowiska przyrodniczego. Przy planie konkretnej inwestycji, jak fabryka czy nawet duża ferma rolna prowadząca hodowlę zwierząt, sprawa wydaje się jasna — można przewidzieć (obliczyć) konkretne wartości zanieczyszczeń, odpadów i innych skutków ubocznych. Można przeanalizować wielkości tych zjawisk i rozważyć środki, które będą je minimalizować lub kompensować. W przypadku projektów urządzenioworolnych sprawa jest bardziej skomplikowana. Głównym założeniem tego typu przedsięwzięć nie jest bowiem bezpośrednie wprowadzenie do środowiska nowego elementu, który miałby z nim współistnieć, ale coś znacznie trudniejszego — ingerencja w złożone zależności poszczególnych elementów tego środowiska.

Do zespołu czynników kształtujących dane środowisko przyrodnicze należą czynniki nieożywione (abiotyczne), jak ukształtowanie terenu, struktura podłoża, powietrze, woda i klimat oraz czynniki ożywione (biotyczne), jak: rośliny (producenci), zwierzęta (konsumenci), grzyby i bakterie (reducenci) (Rzymkowski, Chowaniec 1972). Elementy te, do momentu ingerencji człowieka (jako istoty cywilizowanej i „technicznej”) w środowisko, znajdowały się w ustalonej (stałej) równowadze. W miarę rozwoju osadnictwa i rolnictwa, człowiek coraz bardziej wpływał na ten naturalny układ. Często zaburzając go, degradował środowisko. Nadrzędnym celem była bowiem gospodarka rolna dążąca do intensywności użytkowania (Richlin, Solon 1998). Do wadliwej struktury użytkowania dołączyła z czasem niekorzystna struktura podziałów gruntowych. Taka sytuacja doprowadziła najpierw do podejmowania zabiegów scaleniowych, a z czasem do projektów o szerszym zakresie — opracowań dotyczących restrukturyzacji wsi i planowania jej zrównoważonego rozwoju określanego również jako „samopodtrzymujący się rozwój” (Richlin, Solon 1998). Nie sposób w takich przedsięwzięciach pomijać naturalnego środowiska, gdyż one same w sobie dotyczą otaczającej nas natury. W związku z tym bardziej rozsądnym wydaje się opracowanie takich projektów w wielu wariantach uwzględniających wpływ na środowisko każdego z zaproponowanych, już konkretnych zabiegów urządzenioworolnych. Przeanalizować w nich należałoby następujące czynności związane z realizacją poszczególnych wariantów:

- zmiany użytkowania gruntów (transformacje użytków),

- zmiany układu pól, rozmieszczenia sieci dróg (wprowadzenie dróg nowych, rezygnacja z istniejących),
- ograniczenie lub wprowadzenie przestrzeni naturalnych,
- ochrona obszarów ekologicznych,
- zabezpieczenie interesu społecznego (wizji nadrzędnej roli wsi np. turystyczno-ekologicznej).
- Wszelkie zmiany, wprowadzane graniczenia lub planowane przedsięwzięcia powinny być rozpatrzone z punktu widzenia oddziaływania ich na takie elementy środowiska jak:
- stosunki wodne — zachowanie obiegu wody w przyrodzie lub ewentualne zabiegi melioracyjne,
- zmiana warunków glebowych (przede wszystkim erozja),
- zachowanie odpowiedniej ilości obszarów naturalnych (Harasimowicz 1998),
- istniejące obszary i siedliska chronione,
- gatunki i ekosystemy występujące na danym obszarze (szczególnie te rzadkie i wymagające konkretnych biotopów),
- walory krajobrazowe i zabytki kulturowe (rozumiane jako spuścizna pokoleniowa społeczności lokalnej).

Jednym z ważnych czynników warunkujących skuteczną analizę i ocenę stanu środowiska naturalnego na terenach wiejskich oraz monitorowanie jego przeobrażeń jest opracowanie metodyki ujmowania i rejestracji głównych elementów tego środowiska jako składnika ogólnego systemu informacji o terenie.

Abstract

The article provides guidance on when, and how, an environmental impact assessment (EIA) should be carried out for rural development projects. It also sets out a review of EIA requirements under Polish law, and provides a generic description of each stage in the EIA process.

Literatura

1. Guidance on Environmental Impact Assessment, 2000. ERM, VEEN ECOLOGY, DLG.
2. Harasimowicz S., 1998. Waloryzacja obszarów o charakterze naturalnym na terenach wiejskich, Przegląd Geodezyjny nr 11, str. 10–12.
3. Program wykonawczy do II Polityki ekologicznej państwa na lata 2002–2010, www.mos.gov.pl/1materialy_informacyjne/raporty_opracowania.
4. Richlig A. Solon J., 1998. Ekologia krajobrazu. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa
5. Rzymkowski A., Chowaniec M., 1972. Ruralistyka. Arkady, Warszawa.
6. Seminarium „Oddziaływanie scalenia gruntów na środowisko — problematyka dokonywania ocen i sporządzania raportów” zorganizowane przez DLG i ETC Holandia oraz Leżajskie Stowarzyszenie Rozwoju, Ministerstwo Środowiska w Warszawie, Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi w Warszawie, Instytut Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa w Puławach. Materiały Seminaryjne. 14–15 czerwca 2004 r., Puławy
7. Wiszniewska B., Farr J. A., Jendrośka J., 2002. Postępowanie w sprawie oceny oddziaływania na środowisko planowanych przedsięwzięć. Ministerstwo Środowiska, Warszawa.

Recenzowała: dr hab. inż. Danuta Sochacka

